

Despertem-nos: Hi ha vida en el llindar. L'Europa dels refugiats

Text: Núria Mata, psicòloga-psicoterapeuta
Foto: ©European Union 2016 - FONT: EP

Com a éssers humans, ens interpel·la profundament el fet que hi hagi persones forçades a fugir dels seus països. Però a més, la cerca de refugi a gran escala evidencia les falles en les estructures socials, jurídiques i polítiques, i també en alguns dels valors en què es fonamenten els Estats moderns

Les riudes de persones que arriben a les costes gregues en cerca de refugi obliguen els ciutadans de la (des) Unió Europea a obrir els ulls i mirar de cara un drama que afecta tot el planeta, des de les seves múltiples cares i determinants, fins a les seves importants conseqüències. En tenim precedents al sud d'Itàlia, a Ceuta i Melilla, a Canàries, a diverses ciutats costaneres d'Andalusia...

La Terra està plena de desplaçats. No tan sols en el sentit que hi ha milions d'éssers humans que deambulen pel planeta, sinó també en el sentit que, vagin on vagin, sembla que per aquestes persones enlloc no hi ha mai plaça. I si n'hi ha, es tracta d'un lloc lateral, proscrit

i només són una punta visible del fet esfereïdor que la Terra està plena de desplaçats. No tan sols en el sentit que hi ha milions de sers humans en fuga que deambulen pel planeta, sinó també en el sentit que, vagin on vagin, sembla que per a aquestes persones enlloc no hi ha mai plaça. I, si n'hi ha, es tracta d'un lloc lateral, proscrit, on sempre es troben d'alguna manera fora de lloc, és a dir des-plaçats.

Que hi hagi persones forçades a fugir dels seus països per buscar a les palpentes mitjans de subsistència i emparament és un fet que, com a sers humans, ens interpel·la profundament. I quan la cerca de refugi es produeix a tan gran escala s'evidencia que alguna cosa està fallant en les estructures socials, jurídiques i polítiques, i també en alguns dels valors en què es basen els Estats moderns. La moderna Europa, com la resta del "món civilitzat", es troba atrapada entre la defensa dels seus valors fonamentals considerats Drets Humans ineludibles i les exigències dels drets dels ciutadans, regulats per cada Estat-nació. Vegem doncs en què consisteixen i com es connecten entre sí l'experiència de l'exili i la condició de refugiat.

Maria Zambrano -extraordinària filòsofa malaguenya refugiada durant

quaranta-cinc anys arran de la guerra civil espanyola- descriu l'experiència de l'exili en les seves vessants més amargues i també amb el seu potencial implícit, que només alguns aconsegueixen assolir. La persona que ha hagut de fugir del seu país, diu ella, interiorment travessa diverses vivències i estats d'ànim que es van repetint i alternant i arriben a configurar determinats estadis subjectius: emigrant, refugiat, desterrat i exiliat. La persona que emigra comença a transitar per l'estadi de refugiat en el moment que troba un lloc on, finalment, pot dipositar aquell cos expulsat de la seva terra i amenaçat d'extinció. En el millor dels casos un lloc que l'acull, en la majoria un lloc que simplement el tolera a desgrat. Però el sol fet de trobar un cert lloc per aquell cos en perill de mort, permet que la ment s'enfronti amb l'experiència del desterrament, estadi en què ha d'anar assimilant les vivències de l'expulsió: la distància insalvable de la pròpia terra, l'estar sense terra (la pròpia) i sense una altra que la pugui substituir. Aquells qui s'esforcen per viure amb consciència les repetides experiències de desterrament, desposseïció i desarrelament, a poc a poc van adquirint una llibertat interior i un art de viure en permanent exili espiritual, és a dir en una cerca

Vista general del camp de refugiats Osmaniye Cevdetiye, a Turquia, el febrer de 2016.
©European Union 2016 - FONT: EP

continua de forjar-se a si mateixos i de millorar com a persones enmig de les majors vicissituds. És l'exili com a experiència iniciàtica, que només alguns assoleixen, i sempre a base d'un enorme esforç vital i d'introspecció analítica.

Hanna Arendt -una altra insigne filòsofa, que, per escapar del règim nazi, va viure en primera persona les condicions de migrant, apàtrida i refugiada- encapçalava el seu escrit *We refugees* dient: «En primer lloc, no ens agrada que ens anomenin “refugiats”. Entre nosaltres ens anomenen els uns als altres “nouvinguts” o “immigrants”» I afegia: «Un refugiat solia ser una persona obligada a buscar refugi per algun acte comès o per sostenir alguna opinió política.» En l'Europa del segle XXI, la problemàtica condició dels refugiats segueix essent bàsicament la mateixa que ella descriu: deixem sense protecció, rebutgem i criminalitzem els refugiats com si ells haguessin comès algun delictes, quan la realitat és que ells són víctimes d'una violència estructural que els despulla de la condició de ciutadans, i els redueix a paries

de la Terra. Exclosos de la comunitat política configurada per l'estat, esdevenen uns sense-estat: veritables figures en fuga, a qui cap estat considera “seus”, de manera que tampoc es considera en l'obligació de protegir-los i, per tant, tampoc els atorga el “dret a tenir drets”.

Un tercer filòsof, Giorgio Agamben, ho explicita: en la nostra època, la condició de refugiats -i encara més la de refugiats apàtrides- rebaixa el valor de les persones al valor de la vida nua. Se'ls considera, podríem dir, un objecte viu, a mig camí entre allò que podríem considerar un ser humà i un ser no del tot humà (com la figura ancestral de l'Homo sacer del dret romà): no és legal condemnar la seva vida, però tampoc és obligatori cuidar-la; és una vida que es pot violentar i violar sense que aquesta violència sigui considerada un delictes legal. Una vida, doncs, considerada sub-humana, mancada de seguretat i de dignitat, marcada per la vulnerabilitat i lliurada a l'abandonament jurídic més elemental. Una vida que es mou en els límits i transcorre en els llimbs, aquella mena de lloc on

es deia que anaven a parar els nadons que morien sense haver estat batejats, un lloc que no és ni cel ni infern ni purgatori; ni vida ni mort. O bé, una vida que no és vida.

Com s'explica, si no, que un cop han travessat els murs de la vergonya, quedin confinats en camps i puguin ser retornats impunement als llocs d'origen dels quals han hagut de fugir per salvar la vida? Com s'explica, si no, que en la sofisticada Europa del segle XXI, armada de policies fronteres fins a les dents, s'hagin pogut “perdre” més de deu mil nens i nenes “refugiats”? Quina unió d'estats garanteix la lliure circulació d'aquestes persones dins del territori europeu? Quina unió de forces de seguretat assegura la integritat física dels menors no acompanyats, i vetlla per protegir les dones i les nenes refugiades dels possibles abusos sobre els seus cossos i els seus esperits?

Treure dels llimbs i retornar al món dels vius els refugiats és una forma de fer real el bell somni d'un món just i igualitari, i passa per reconèixer-los com a subjectes morals i polítics, amb dret a tenir drets, la qual cosa implica poder pertànyer a una comunitat política i poder participar en l'espai públic. Per aconseguir-ho, cal que ens esforcem per avançar mancomunadament en l'esfera del pensament, en el camps social, polític i jurídic per tal de construir noves formes de ciutadania, més àmplies i flexibles que les que reconeixen i regulen els Estats-nació. Urgeix que aprenguem a pensar les situacions i a tenir cura de les persones des de la posició compromesa, decidida, i alhora temperada que Maria Zambrano va anomenar la raó poètica. Una racionalitat amb els ulls ben oberts i els peus ben plantats a terra. Un raonament crític que cerca i ordena allò que a simple vista no es veu. I que es deixa il·luminar per la petita llàntia que dins la fosca acarona la fragilitat, el dolor, la fortalesa i la dignitat de cada ésser humà, ens commou fins a l'ànima i ens fa obrir els braços per actuar.